

Hodnocení diplomové práce na téma
Kdo jsou nositelé postmaterialistických hodnot?
Sociodemografické charakteristiky postmaterialistů
v České republice a v Německu

Diplomová práce nese téma postmaterialistických hodnot v České republice a Německu a sociodemografickými charakteristikami nositelů těchto hodnot. Práce má pět částí, kromě úvodu a závěru se na asi 27 stranách věnuje teorii hodnotové změny Ronalda Ingleharta, její kritice a obhajobě, na 3 stranách obsahuje jsou velmi stručné zmínky o vybraných vysvětlujících proměnných a po ní následuje velmi rozsáhlá analytická (empirická) část.

Podle úvodní věty abstraktu čtenář očekává hlubší analýzu Inglehartovy teorie hodnotové změny na případech České republiky a Německa, brzy se však ukáže, že půjde jen dekrpci sociodemografických charakteristik postmaterialistů v obou vybraných zemích. Proč ale byly pro komparaci vybrány právě tyto dvě země se v celé práci vůbec nedozvíme. Přitom detailní znalost komparovaných zemí je pro komparativní výzkum esenciální. Roger Jowell (1998)¹, který stál u zrodu velkých komparativních výzkumných projektů ISSP i ESS, formuloval základní pravidlo komparativního výzkumu, které v této práci bohužel není dodrženo: „*Social scientists should undertake not to interpret survey data (and perhaps any other data either) relating to a country about which they know little or nothing.*“

Sociologická teorie postmaterialismus předpokládá, že se jedinci a společnosti postupně pod vlivem slábnoucího tlaku na zajištění základních potřeb přiklánějí k postmateriálním hodnotám. Pokud jsou uspokojeny materiální potřeby jako je hlad nebo žízeň, pak se pozornost přesouvá na nemateriální statky. Autorka tuto teorii přibližuje cca na 30 stranách, využívá relevantní literaturu, bohužel převážně se netýkající současné ČR a Německa. Přesto tato pasáž není dobře strukturována, pomohlo by jí alespoň členění na část věnující se vysvětlení postmaterialismu pomocí individuálních sociodemografických proměnných na jedné straně, a makroekonomických proměnných na straně druhé. Odbočka k makroekonomickým proměnným také není šťastná, na str. 37 zůstává nevyjasněno, jak se Inglehartova teorie vypořádala s tzv. stagflací – vysokou inflací jdoucí ruku v ruce s vysokou nezaměstnaností v 70. letech (vyvrácení platnosti tzv. Phillipsovy křivky). Trochu mimo jsou

¹ Jowell, R. 1998. How Comparative is Comparative Research. CREST, Paper no 66.
<http://www.crest.ox.ac.uk/papers/p66.pdf>

i převzaté staré tabulky a grafy v této pasáži. Nejasnost tématu naznačují výklady možného vztahu materialismu a postmaterialismu k jiným hodnotám a neukotvené citace z dřívějších prací.

Po teoretickém úvodu již očekávám delší pasáž vybranou problematice materialismu v ČR a v Německu, avšak práce obsahuje jen zhruba dvoustránkovou deskripci o počtu postmaterialistů v každé ze zvolených zemí, které byly zjištěny předchozími výzkumu. To je velmi málo. Na tomto místě citelně chybí rozpracování kontextu z hlediska toho, proč je téma obou zemí aktuální, důležité, co se ve sledovaných letech událo, že očekáváme nárůst nebo úbytek lidí s těmito hodnotami, k jaké sociodemografické změně došlo, jak se vyvíjela vzdělanost, věková struktura, materiální podmínky atd v ČR ve zkoumané době, jak se materialismus či postmaterialismus v obou zemích projevuje, atd. Stačilo by popsat kontext v ČR a Německa podle čtyř Inglehartých indikátorů: pořádek ve státě, moc lidí při rozhodování o důležitých politických otázkách, zvyšování/ snižování cen a čeho, změny svobody slova.

Namísto toho jsou tu nabídnuty vysvětlující proměnné – proč tyto a ne jiné? Dostatečné vysvětlení také chybí. Navíc se autorka na str. 48 zmiňuje o záměru navázat na výzkum Dieze Nicoláse a zkoumat ještě další proměnnou, a to vliv prosperity regionu, aniž by si uvědomila, že data, která využívá, nejsou reprezentativní pro regiony. Tato pasáž by měla být zakončena testovatelnými hypotézami, které jsou triviálně vytyčeny a neorganicky začleněny do empirické části.

Empirická část by měla začít popisem dat, který následuje za hypotézami. Vzhledem k tomu, že autorka využívá pět datových souborů ze dvou výzkumných šetření, je popis dat rozsáhlý. Nejsm si však jistá, zda je to dobrá strategie, různá šetření mohou přinést různé výsledky díky mnoha faktorům (design výběru, období sběru dat, použité instrumenty, metoda dotazování, atd.) a výsledky jsou pak matoucí, což se potvrzuje u výsledků analýz na datech EVS a ISSP pořizovaných v roce 1999 a 2000 na str. 53. Vzhledem k tomu, že všechna data byla pořizována dotazníkovými šetřeními, nejde o pozorování, ale o rozhovory (str. 47). Tabulka č. 2 v pasáži o datech také obsahuje nepřesné popisy vzorků, lépe řečeno výběrů. ISSP nevyužívá prosté náhodné výběry a stratifikovaný výběr u EVS bude asi pravděpodobnostní.

Po popisu dat následují výsledky. Na jejich počátku chybí způsob konstrukce vysvětlované proměnné - materialistů, postmaterialistů a smíšených, jejichž počty jsou prezentovány v

tabulce. Toto opomenutí pak kazí dojem z dalších komplikovanějších analýz. Tabulka 2 nazvaná „Významnost a síla vztahů pro jednotlivé proměnné a Inglehartův index“ je málo vypovídající, čtenář by se raději podíval na třídění druhého stupně a adjustovaná rezidua, signifikance je také v odborných pracích uváděna spíše na hladinách 0,05 – 0,001. Modely - není popsána vysvětlovaná proměnná, termín „němá“ kategorie vidím poprvé, autorka má na mysli zřejmě tzv. „dummy variable“, v češtině binární a nulu má zkrátka vždy referenční kategorie. Tabulka č. 5 obsahuje regresní koeficienty beta, lepší by však bylo uvádět $\text{Exp}(B)$ – šanci či riziko, které je někdy chybně označováno za pravděpodobnost. Ostatně autorka také hovoří o pravděpodobnosti výskytu postmaterialistických hodnot u jednotlivých sociodemografických skupin, to ale není vzhledem k regresním koeficientům v tabulce č. 5 korektní. Ve skutečnosti budou šance mnohem vyšší než regresní koeficienty.

Co se analýz týče, autorka ovládá jak základní deskriptivní analýzy, tak složitější regresní modely, avšak slabý je výklad výsledků v kontextu analyzovaných společností. Vytyčené hypotézy byly otestovány, avšak výsledky jsou triviální a očekávané.

Vzhledem k tomu, jak málo lze při výzkumu postmaterialistických hodnot zjistit bez ujasnění kontextu v ČR a Německu za pomoci pěti vysvětlujících sociodemografických proměnných, je závěr práce velmi spekulativní. Postmaterialistické hodnoty v Německu mohou mít vztah k odmítnutí jaderné energetiky, to ale již v práci není nijak dokázáno. A nemůže v Německu dojít k nárůstu počtu materialistů poté, co Německo nebude schopno bez jaderných elektráren zajistit základní potřebu elektrické energie z vlastních zdrojů?

Shrnutí a doporučení

Zvolené téma nebylo zpracováno dostatečně a to zejména proto, že se diplomantka vůbec nevěnovala shrnutí kontextu v ČR a v Německu. Proto ani analýza příliš nerozšířila poznání v oblasti zvolené problematiky. Na některých místech pokulhávala i česká odborná terminologie – kromě již výše zmíněných je třeba si dávat pozor na správné užití termínu gender, protože gender není ve většině výzkumných šetření zjišťován, pohlaví ano, predikátor je spíše prediktor, socioekonomický statut je spíše status.

Práci hodnotím 8 body.

V Praze dne 3.6. 2011

Klára Plecítá

Sociologický ústav AV ČR